

ФИЛИП КЉАЈИЋ ФИЋА

Само се кроз револуционарни раднички покрет и, касније, кроз народно-ослободилачки рат и социјалистичку револуцију могао формирати такав лик и такав човек какав је био Филип Кљајић Фића. Само је борац за велике идеале радничке класе, за слободу свога народа и социјализам могао доживети такав успон и такву афирмацију своје личности као што је то био случај са Филипом Кљајићем. Он је од обућарског радника и синдикалног активисте постао партијски функционер и илегалца, а затим организатор партизанског ратовања у Србији и један од првих васпитача и старешина наше револуционарне Армије — први политички комесар прослављене Прве пролетерске бригаде и славне Прве пролетерске дивизије. Његов борбени животни пут прерано се завршио почетком јула 1943. године у Зворнику, у моменту кад је својим искуством револуционарног борца и руководиоца најбоље могао послужити даљој борби за ослобођење и срећнију будућност наших народа. Погинуо је у тридесет првој години живота остављајући за собом период од десетак година револуционарног деловања и борбе. Али и за тако кратко време он је учинио много, јер је у борби учествовао целим својим бићем, са жаром револуционара, који је звао у борбу и подстицао на подвиге.

Филип Кљајић је рођен 2. маја 1913. године у селу Тремушњаку, у Банији. Детињство му је било помућено сиромаштвом и невољама које је са собом донео први светски рат, а младост тежбама шегртовања на обућарском занату у Београду. Занат је завршио доживљавајући све патње и све недаће своје обесправљене класе и свог народа. Иако

је живео и радио под тешким условима, више гладан него сит, млади обућарски радник Филип Кљајић налазио је снаге и времена и за своје лично уздизање. До касно у ноћ горело је слабо светло у његовој собици, а често га је и зора затицала са књигом у руци. Читао је много, похлепно, као у некој журби. Преко књига које су му случајно доспеле у руке и напредне литературе брзо је стигао до Марксовог *Капитала* и научних основа социјализма.

Кад је 1936. године примљен у чланство КПЈ, Филип Кљајић је био идејно и политички потпуно опредељен. Он је тада већ радио у Урсовим синдикатима, којима је приступио још као двадесетогодишњи младић, придружјујући се оним комунистима и класно свесним радницима који су на позив Партије почели улазити у ове синдикате да би у њима радили на стварању јединства радничке класе и водили борбу за побољшање њеног тешког положаја.

Филип Кљајић је примљен у Партију у оном преломном времену кад је КПЈ под руководством друга Тита предузимала акцију за стварање широког револуционарног покрета на челу с радничком класом, кад су оданим борцима из редова радника врата КПЈ била широм отворена. У таквим условима Филип Кљајић је од младог члана Партије брзо израстао у партијског радника и револуционара, коме су се могли поверити одговорни партијски задаци, коме је борба постала саставни део живота, или боље рећи сам живот. Због тога није ништа чудно што је Фића већ током следеће, 1937. године, постао члан Окружног комитета КПЈ за Београд.

Основна оријентација у партијско-политичкој активности Филипа Кљаји-

ћа била је рад у синдикату на организовању и предвођењу радника, пре свега кожараца, у борби за боље услове живота и рада. То је био веома тежак и сложен партијски посао. Раднике је требало отимати од туђег, социјалдемократског и режимског утицаја, подизати њихову свест и организовати за борбу у којој су имали за противнике не само послодавце већ и цео апарат власти једне полицијске државе каква је била бивша Југославија. На том послу Фића је имао много успеха. Радници су

Филип Кљајић Фића у устанку 1941.
Filip Kljajić Fića dans l'insurrection de 1941

га волели, бирали га у форуме својих организација и успешно се борили под његовим руководством.

На годишњој скупштини Синдикалне подружнице кожараца, одржаној 20. фебруара 1938. године у Београду, Филип Кљајић је изабран у управу ове Подружнице.¹ Новоизабрана управа је одмах предузела акцију за побољшање положаја обућарских радника, па је с тим циљем поднела послодавцима захтев за потписивање колективног уговора. Пошто су послодавци одуговлачили и одбијали да изиђу у сусрет захтевима радника, управа Подружнице је позвала обућарске раднике Београда на збор, који је одржан 23. маја исте године. На овом збору један од двојице говорника био је Филип Кљајић. Он је позвао раднике да одмах ступе у штрајк и на тај начин присиле послодавце на закључење колективног уговора.² Штрајк је одмах отпочео и завршен је после дванаест дана победом радника.³

Полицији је брзо пао у очи тај плавокоси младић који ватреним говорима позива своје другове у борбу против експлоатације, за повећање надница и скраћење радног времена, за бољи живот радника. Из извештаја Управе града Београда Милану Стојадиновићу види се да је полиција у својој евиденцији водила и обућарског радника Филипа Кљајића и да га је ноћу између 12. и 13. августа 1938. године превентивно ухапсила с групом комуниста и синдикалних функционера да би спречила евентуалне инциденте за време Мачекове посете Београду.⁴ Према сећању Николе Груловића, који је том приликом такође био ухапшен, Филип Кљајић је тада кажњен са два месеца затвора због организовања непријављених конференција и излета у Топчидер и Кошутњак, а касније је добио и нову казну — протеривање из Београда у родно место.⁵

Међутим, Филип Кљајићу, који је за собом већ имао неколико година сурове школе класне борбе, уз то комунисти чврсто убеђеном да се вапијуће противуречности у Југославији могу и морају разрешити једино револуционар-

ним путем, била је страна и помисао на живот у селу, миран и без потреса, без борбе и акције. Он је тада прешао у илегалност и, уместо у Београду, почео радити на партијским пословима у низу места Србије.

Пошто је полиција трагала за њим, Фића је морао често да мења место боравка. Крајем 1938. године био је у Зајечару, а 1939. и 1940. у Нишу, Зајечару, Вршкој Чуки, Бору и Ваљево. Иако је у овим местима остајао кратко време, он се брзо повезивао с партијском и синдикалном организацијом, с напредним радницима и пролетерима и лако стицао њихову наклоност и поверење. Тако су га кратко време по доласку у Ниш обућарски радници Ниша на скупштини своје синдикалне подружнице, одржаној 26. јула 1939. године, изабрали за свог делегата за Конгрес кожараца.⁶ Фића је тада организовао и успешан штрајк кожарских радника Ниша. Ево шта о томе каже Мара Нацева, која је у то време и сама била радница у овом граду: „Из тог периода пред рат познат је и штрајк кожараца Ниша. Штрајком је руководио Фића Кљајић. Њега су радници много волели, он је успео да окупи већи број младих борбених радника и да организује успео штрајк, који је одјекнуо у граду и другим местима... Штрајк је успешно окончан, али је Фића морао да напусти Ниш, мада је и касније повремено долазио у град и повезивао се са нама.“⁷

У Нишу се Филип Кљајић и оженио 1939. године радницом Нишке фабрике кожа Бурђеленом Динић⁸, једном од најактивнијих жена комуниста, с којом је поделио многе горке часове илегалног живота и прогона, али и радости активних учесника у револуционарној борби, која се све више распламсавала, као и радости што се ближи час дефинитивног обрачуна са системом угњетавања и неправда.

Филип Кљајић је био крајње упоран у извршавању партијских задатака. Ништа у томе није могло да га спречи. По сећању Љубе Радовановића, Фића је 1938. године радио у Зајечару и требало је једном приликом по зими и снегу да оде у Бор код Новака Грујића. Кад је

полазио, било је невреме и велики сметови. Другови су га одвраћали да не иде, а он је на то рекао: „Какви сметови! За нас не постоје. Како они у Шпанији? Ми немамо рата, немамо ништа, а не можемо у Бор.“⁹

Из југоисточне Србије Фића се пребацио у Ваљево, где је једно време, у лето 1940. године, био секретар Окружног комитета КПЈ. У јесен исте године, идући од радилишта до радилишта он је организовао велики штрајк грађевинских радника, који су за бедну надницу под најтежим условима радили на изградњи пруге Ваљево—Букови и Ваљево—Лозница. На позив Филипа Кљајића преко две хиљаде ових радника слило се 12. октобра 1940. године на збор у Ваљево, на коме је говорио Фића. Кад су полиција и жандармерија покушале да разбију збор и ухапсе Фићу, радници су то спречили. Они су искористили коцку припремљену за оправку улица и направили барикаде. Штрајк је угушен у крви. Убијена су два грађевинска радника, али је политички одјек штрајка био од великог утицаја на читав овај крај, јер је то била прва већа заједничка борба сељака који су радили на изградњи пруге и радника-пролетера против заједничког непријатеља.

Филип Кљајић је био поносан борац и комуниста. Кад је ухапшен на броду 1940. године, на путу за Доњи Милановац, с кофером пуним илегалног материјала, био је страшно мучен у београдској Главњачи да би казао ко му је дао материја. Од силних мука физичка снага га је издавала и често је падао у несвест. Морали су га носити ради саслушања злогласном Вујковићу, али он је остао чврст као гранит. Кад је полицијски крвник приликом једног саслушања почео да вреба Фићино пролетерско достојанство, Фића је показао огромну моралну снагу и надмоћ револуционара над бедним слугом владајуће класе, која се давно сукобила с интересима народа и људским прогресом и само помоћу тираније покушавала да се одупре неминовном силажењу с историјске позорнице. Фића је тада рекао Вујковићу: „Знам ко ми је предао материјал, али нећу да кажем. Ја сам комунист.“

Одмах после краткотрајног априлског рата, још док су многим видици изгледали сиви, Филип Кљајић се најактивније укључио у припреме оружане борбе за национално и социјално ослобођење наших народа под руководством КПЈ. Иако је био дубоко свестан огромних тешкоћа и одговорности коју су комунисти примаали на себе у тим судбоносним данима, Филип Кљајић се обрадовао борби која се ближила. „Доносим вам другови радосну вест, рекао је 26. јуна 1941. године на састанку Окружног комитета Ваљева, да је ЦК наше Партије одлучио да се дигне устанак против окупатора и домаћих издајника.“¹⁰ Та радост могла је бити само израз непоколебљиве вере Филипа Кљајића у сигурну победу праведне ствари радничке класе и народа Југославије.

Колики је углед и поверење уживао у редовима Партије и колико је значајна његова улога била у то време, најбоље показује чињеница да је 4. јула 1941. године, кад је формиран Главни штаб народноослободилачких партизанских одреда за Србију, као највише војно руководство устанка у овој покрајини, Филип Кљајић наименован за члана Главног штаба.¹¹ У том својству Фића је 7. јула 1941. године кренуо из Београда „на терен“ ради организовања партизанских чета и одреда и њиховог предвођења у борби против фашистичких окупатора и домаћих издајника. На том пољу Фића је обавио огроман пионирски рад који га ставља у ред најзаслужнијих људи за покретање и успешан развој оружаног устанка у Србији.

Фића је схватао логику рата и револуције не само умом него и срцем. Он је одлично разумео да ће партизанске чете састављене од омладинаца, радника, сељака и бака, брзо постати праве војне јединице само кроз практично искуство које се стиче у ватри борбе па је стога непрекидно инсистирао да се иде у акцију, да се стално напада и уништава непријатељ. Многе чете су под његовим непосредним руководством и доживеле прво ватрено крштење. Фића је стално био у покрету, јурио је из једног краја Србије у други, из једног одреда у други. Преваљивао је и по четр-

десет километара пешице, ноћу, по киши и блату, да би стигао тамо где је најтеже, где је требало највише помоћи. Иступао је на митинзима, позивао нове борце под заставу слободе и Партије, заклинао партизанске одреде, водио их у окршаје, критиковао и похваљивао, смењивао неспособне штабове и рбаве командире, саслушавао непријатеље и кажњавао издајнике. У кратким предањима између две борбе одржавао је партијске састанке, који су јединици давали несаломљиву снагу и чинили је способном да савлада све препреке и преброди сва искушења партизанског рата. Његово присуство подједнако су осећали и сматрали га својим непосредним старешином Ваљевци, Космајци, Посавци, Крагујевчани, Јагодинци, Параћинци, Ресавци, Рачани...

Из сачуваних извештаја Филипа Кљајића може се, бар донекле, сагледати колико је сваки његов ратни дан био испуњен богатим садржајем и колико су сложени и одговорни били задаци које је он свакодневно обављао. На пример, из извештаја од 4. септембра 1941. године упућеног Главном штабу НОП одреда за Србију види се да је он истовремено био и ратни судија који изриче најтеже казне издајницима и партијски инструктор и агитатор и командир у ситним акцијама, али и војсковођа који се бави проблемима војне организације и одређивањем зона дејстава појединих одреда. Ево делова поменутог извештаја који то илуструју:

„У чети¹² сам затекао доста нездравостале. Дисциплина слаба. Стање нездравостале а људство добро, махом индустријски радник и сиромашни сељак. Једном речју, здрав елеменат. Боље људство нема у ма којој чети коју сам досада обишао. Узроци слабости чете јесу у томе што бивши командир, иначе партијац, радник, није спроводио линију Партије и извршавао задатак који је постављен пред чету. 1) Вршио је напад на руднике и није онеспособио руднике за даљи рад. 2) Није узео новац, није узео санитарски материјал. 3) У Равној Реци похапсио петоколонаше па их пустио, иако су партизани захтевали да се петоколонашаи стрељају. Пуштени петоколо-

Прва пролетерска бригада на дан предаје заставе у Босанском Петровцу новембра 1942.

La première brigade des prolétaires lors de la remise du drapeau à Bosanski Petrovac en novembre 1942

наши, кад су се вратили у Равну Реку, поубијали су наше другове и симпатизере. 4) Пуштао жандаре који су водили борбу против чете и у борби заробљени. 5) Примио поклоне од заробљених петоколонаша, иако су ти поклони безначајни. 6) Умањивао и унижавао ауторитет и улогу политком.(а) у чети.

Све је ово довело до расула у чети . . . тако да су се сами партизани spremали да га стрељају ако не поднесе оставку на положај командира и коначно га

принудили на одступање. Политички комесар доста слаб, а иначе поштен радник.

За читаво време, све до неки дан пред мој долазак, у чети није постојала партијска ћелија, иако је било партијаца у чети. Нови командир кога су примили, а који је активни поручник, доста је добар, хоће да слуша, симпатизер је, али не блиски симпатизер. Заменик командира био је један стари рудар парт.

Ја сам за време мога бављења у чети направио знатне измене и промене. У самој команди чете сам сменио заменика командира и поставио једног млађег рударског радника, члана Партије, и за заменика политкома сам поставио другарицу парт.(ијку), студент. права.

Затим сам са командом чете саслушао бившег командира по напред наведеним делима. Из саслушања се јасно видело да је бивши командир објективно служио окупатору... и због тога осудили смо дотичног на смрт.

Пресуда је имала великог одраза како на учвршћивање чете тако и на сељаке. Дисциплина се нагло поправила. Чета добија збиља облик чете партизанског одреда. После тога одмах смо са четом кренули у акцију на Сењски Рудник и Равну Реку да бисмо поправили грешке чињене у ранијим нападима...

За време бављења у чети иступио сам на 4 митинга, и на селима и један на Сењском Руднику. На митинзима сам изнео поред осталог и то какви су наши одреди, ко са њима руководи и ко их организује, што је за ову чету првина. Другови партијци у чети нису схватили свој задатак, нису схватили да данас више него икада досада имају могућности да јавно иступе, да излажу став наше Партије, да повезују широке масе са нашом Партијом.

Моје отворено и јасно иступање на митинзима народ је топло поздравио, после чега је и у самој чети морал и самоувереност нагло порасла. Чак шта више и командир, који је пре тога покушао да критикује, сасвим се изменио, признао да није био у праву и постао симпатизер. Наши партијци су све дотле завијали, замотавали, илегализирали. Основна је грешка што у чети није постојала парт. организација иако је било партијаца и што није изучаван парт. материјал...

Из Параћ.-ћупр. чете пребацио сам се у Свилајначку чету. У близини ове чете моментано логорује Марковачка чета. У Свилајначкој чети стање је задовољавајуће...

Обишао сам и Марковачку чету. Код ове чете је дисциплина врло слаба. Морал није на висини.

Са ове две чете сам организовао напад на Свилајнац. Напад је успео. Средско начелство, финанс. управа, пошта, општина, све је уништено...

У жабарском срезу је скоро формирана чета. Отићи ћу да је обиђем. А сада бих имао неке предлоге... 1) да Поморавски одред остане онако како је предвиђено, тј. да Беличка, Параћ.-ћуприска и Левачка чета сачињавају један одред, само треба што пре створити штаб одреда да би све три чете дејствовале под јединственом командом. Разлог је тај: те чете, односно тај одред треба да уperi сву своју активност на саобраћајну артерију у долини Мораве и на њиховим секторима; 2) да се од Свилајначке и Жабарске чете — и постоје објективни услови за стварање чете у Млавском срезу — створи одред, само и ту би требали добри људи, бар командант и полит. комесар, и потребна је брза веза са парт. организацијом у Петровцу ради формирања Млавске чете.

Што се тиче Рачанског одреда, то ћу овде да средим. Изгледа да ћу морати сменили команданта Богосава...

Изгледа да другови партијци још не могу да сваре организационо питање партиског рада. У свакој чети другачије је постављен, а по моме мишљењу — свугде накарадно. У једној чети поред команде постављају партиско руководство које иде у раскорак са командом, у другој штаб чете је засебна ћелија која не сме позивати остале чланове Партије. У осталима у штаб постављају партиски одговорног човека иако је цео штаб, тј. и командир и заменик и полит. комесар чланови Партије, а у свима је појава да је партиска организација раздробљена на више ћелија. Ја сам у свима четама поставио партиски рад тако: једна чета једна партиска јединица. Партиска ћелија није никаква инстанца у чети. Чета има командира, полит. комесара и заменика. То је старешинство чете које се мора поштовати, и чија се наређења морају извршавати. Чланови Партије морају у томе да предњаче."¹³

Фића је све стизао. И да темељно претресе стање у јединици, и учврсти је, и да одржи говор на митингу, и да напише исцрпан извештај о свом раду, и

да присуствује састанцима Главног штаба и војним саветовањима (у Дуленима и Столицима) и да организује партизанске нападе на непријатељска упоришта, комуникације, руднике и насеља.

Стекао је велико борбено искуство, па му је у току прве непријатељске офанзиве друг Тито поверио организовање одбране на ваљевском правцу. На том задатку Фића је почетком новембра рањен у врат и у груди. Тешко рањеног стигло га је и повлачење из Србије.

Крајем децембра 1941. године Филип Кљајић је постављен за политичког комесара Прве пролетерске народноослободилачке ударне бригаде — прве ослободилачке бригаде у поробљеној Европи која је својом борбом против фашистичких окупатора и домаћих издајника стекла непролазну славу и признање наших народа.

У Рудом, на дан формирања бригаде, Фића је са белим завојем око главе говорио постројеним пролетерима о тешком, али славном путу на који ће одатле поћи. Ране му нису биле зарасле ни касније, али му то није сметало да се сав посвети бригади.

Почетком новембра 1942. године наименован је за политичког комесара Прве пролетерске дивизије у чијим редовима је неуморно развијао онај величанствени дух дружељубља, братства и јединства, хероизма, пролетерске дисциплине и слободе, онако како је то могао чинити само комунист који је ту слободу прижељкивао и о њој маштао иза решетака затвора и самица. Куда год је ова славна јединица на свом борбеном путу пролазила, народ је причао о њој и њеном комесару Филипу Кљајићу.

Филип Кљајић се одликовао низом дивних пролетерских особина, својственим борцу социјалистичке револуције, протагонисти нове етике и нових односа међу људима. Средином септембра 1941. године, боравио је као члан Главног штаба за Србију у Крагујевачком одреду. Једне вечери, док је хладна јесења киша обилно лила, Фића је седео међу борцима и причао им при слабом светлу лојане свеће о херојској борби шпанског народа и великој октобарској револуцији. Другови су га са напрегнутом

Филип Кљајић, политички комесар Прве пролетерске дивизије у Босни 1943.

Filip Kljajić, commissaire politique de la première division prolétaire en Bosnie en 1943.

пажњом слушали, само је крагујевачки металац Живко Грујић Жижа ушивао цокулу и гунђањем што му тај посао није ишао од руке реметио тишину. Фића је у једном тренутку, без речи, узео цокулу од Жиже и, не прекидајући причање, за кратко време мајсторски је ушио. „Ево ти, сад си спреман за сутра“, рекао је враћајући му је.¹⁴

Био је неуморан пешак. Увек је ишао напред, без коња, и увек брже од осталих иако је био сав у завојима. Коња је

давао другима којима је по његовој оцени увек било теже. За време славног Игманског марша јануара 1942. године ишао је стално пешице, а кад је стигао на врх Игмана, још док му је лед висео на плавим брковима, сачекивао је борце, секао им смрзлу обућу и масирао ноге снегом.

Водио је посебну бригу о рањеним друговима. Чинио је све за њих што се у тешким условима рата могло учинити. Та изузетна пажња према рањеницима била је неписана заповест коју су у његовој јединици сви поштовали.

Био је ведар и насмејан и волео је да се шали. У тешким тренуцима, којих није било мало, говорио је у шали: „Тешко је Србин бити, али славно“. Кад је једном у колони прошао поред Фиће један друг, који је у данима покретања устанка тврдио да се устанак не може подићи без новца, Фића му је весело добацио: „Србине, треба ли ти пара“.

Био је узор политичког комесара и најомиљенији човек у Првој пролетерској дивизији.

Погинуо је изненадно, несрећно и за све неочекивано, с погледом упереним према Србији, 5. јула 1943. године у тек ослобођеном Зворнику, од издајничког метка с друге стране Дрине.

Пролетерима је било тешко да схвате да ће у нове борбе и победе морати да пођу без свога политкома Фиће. „Зар су се доиста за увијек заклопиле очи у којима је било толико пламена, које су знале и миловати као мека мајчина рука и сјећи као бритка сабља?“¹⁵ рекао је над отвореним гробом његов ратни друг Родољуб Чолаковић.

Председништво АВНОЈ-а, на предлог врховног команданта НОВ и ПОЈ, маршала Југославије Јосипа Броза Тита, за осведочена херојска дела на бојном пољу и херојско држање пред непријатељем, одликовало је 25. септембра 1944. године Филипа Кљајића Фићу Орденом народног хероја.

НАПОМЕНЕ

¹ *Радничке новине*, 9. од 25. II 1938. г.

² *Радничке новине*, 22 од 27. V 1938. г.; *Политика* од 24. V 1938. г.

³ Институт за историју радничког покрета народа Југославије, док. бр. 18556.

⁴ Извештај се налази у Државном архиву ФНРЈ; А—I МЦ.

⁵ Сећања се налазе у Заводу за прикупљање и обраду докумената о развоју радничког покрета у Србији; Б, 22.

⁶ *Радничке новине*, 32 од 11. VIII 1939. г.

⁷ Мара Нацева: *Четрдесет година*, *Зборник*, књ. III, стр. 303.

⁸ Бурђелина-Бука Динић је ухапшена септембра 1942. године као члан МК КПЈ за Београд и стрељана у Јајинцима 25. V 1943. г. под илегалним именом Мира Обрадовић, пошто право име није хтела да открије. За народног хероја проглашена је 6. VII 1945. г.

⁹ Сећања се налазе у Заводу за прикупљање и обраду докумената о развоју радничког покрета у Србији; инв. бр. 13844.

¹⁰ Према сећању Милосава Милосављевића. Сећања се налазе у Заводу за прикупљање и обраду докумената о развоју радничког покрета у Србији; Б, 75.

¹¹ У састав Главног штаба ушли су: Сретен Жујовић, Родољуб Чолаковић, Никола Груловић, Бранко Крсмановић и Филип Кљајић-Фића.

¹² Односи се на Параћинско-хупријску чету Поморавског НОП одреда.

¹³ VII ЈНА — *Зборник*, том I, књ. 2, док. бр. 28.

¹⁴ Према усменом казивању Живка Грујића.

¹⁵ *Три године Прве пролетерске дивизије*, Београд, 1946, *Зборник* чланака.

FILIP KLJAJIĆ — FICA

A. MILANOVIĆ

Filip Kljajić est né le 2 mai 1913 au village de Tremušnjak situé dans la région de Banija. Son enfance fut imprégnée de la pauvreté et des malheurs qu'apporta la Première guerre mondiale. Dans sa jeunesse, comme apprenti cordonnier à Belgrade, il connut des difficultés pénibles. Malgré des conditions difficiles de vie et de travail, il trouva de la force et du temps à travailler pour sa formation personnelle. Il lisait d'abord des livres qui lui tombaient par hasard entre les mains. Il passa ensuite à la littérature progressiste et aussitôt au «Capital» de Karl Marx où il apprenait des éléments fondamentaux du socialisme.

Lorsqu'en 1936 il devint membre du Parti Communiste de Yougoslavie, il avait déjà une orientation idéologique et politique bien déterminée. Il travaillait déjà à cette époque comme membre actif des Syndicats réunis auxquels il adhéra lorsqu'il avait vingt ans. En 1937 il devint membre du Comité Départemental du P.C.Y. de Belgrade.

Son activité politique et du Parti était orientée vers le syndicat et consistait à organiser et diriger des ouvriers, et en premier

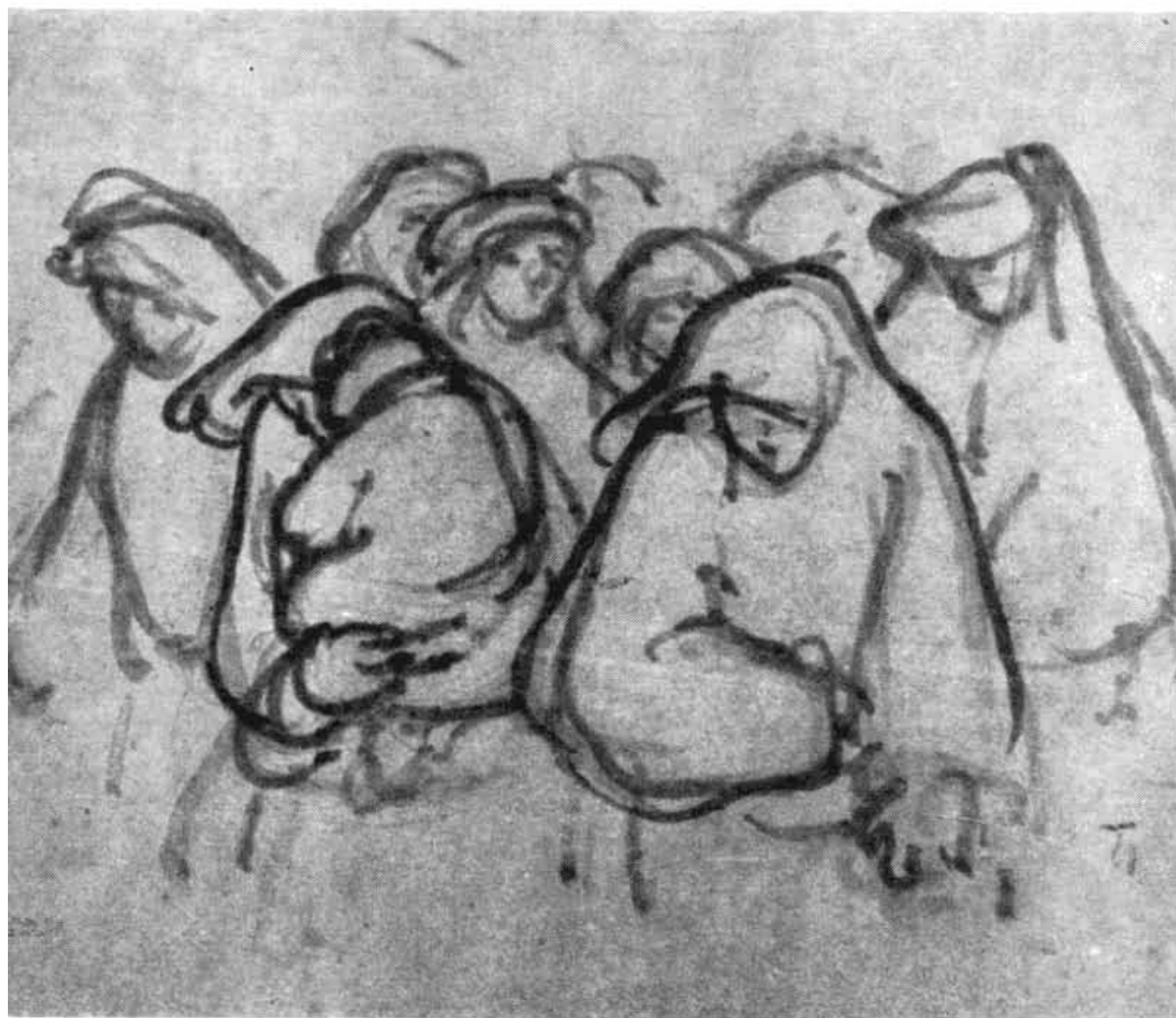
lieu des ouvriers de cuir, dans la lutte pour de meilleures conditions de vie et de travail.

A la veille de la Deuxième guerre mondiale il organisa une grève des ouvriers cordonniers de Belgrade, une grève des ouvriers de cuir de Niš et puis celle des ouvriers de bâtiment de Valjevo. Il était arrêté et poursuivi plusieurs fois et se tenait devant la police d'une manière héroïque.

Le 4 juillet 1941, il fut nommé membre de l'Etat-major du Mouvement de Libération Nationale et des Détachements de partisans pour la Serbie. A la fin du mois de décembre de la même année, il fut désigné commissaire politique de la Première brigade prolétaire et au début du mois de novembre 1942, commissaire politique de la Première division prolétaire.

Le 5 juillet 1943, il fut tué subitement et d'une manière inattendue dans la ville de Zvornik à peine libérée.

Pour son héroïsme sur le champ de bataille et son attitude héroïque devant l'ennemi il lui fut attribué le 25 septembre 1944 le titre de héros national.

Пиво Караматијевић: *Збег*, цртеж

Pivo Karamatijević: *Les refugies*, dessin